

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Sayı 2, Cilt 1, Ocak 2019, Sayfa 43 - 54

UYGUR SİHİR MASALLARINDAKİ İSLAMÎ UNSURLAR

Fatoş Yalçinkaya

Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı,
fatos-yalcinkaya@hotmail.com

Geliş Tarihi: 15.10.2018

Kabul tarihi: 07.12.2018

Yayınlanma Tarihi: 31.01.2019

Özet

Doğu Türkistan, tarih boyunca Maniheizm, Nasturilik, Budizm ve İslamiyet gibi çeşitli dinlerin ve kültürlerin bulunduğu bir merkez olmuştur. Bu dinler Uygurların kültür hayatını oldukça etkilemiştir. Bu kültürel çeşitlilik, Uygur halkbilgisi ürünlerine yansımıştır. Uygur sihir masallarında da bu etkileri görmek mümkündür.

10. yüzyıldan itibaren Müslüman olan Uygurların masallarına İslamiyete ait birçok unsur dahil edilmiştir. Bu unsurlar arasında peygamberler, peygamberlere ait olağanüstü nesnelere ve hayvanlar, İslami dualar, namaz, abdest alma gibi uygulama ve adlandırmaları görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Uygur, İslamiyet, Düldül, Zülfikar, namaz.

Ege Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Ege Social Science

Issue 2, Volume 1, January 2019, Pages 43 - 54

ISLAMIC ELEMENTS IN UYGHUR MAGIC TALES

Abstract

Throughout the history, East Turkestan had been a center where various religions and cultures met such as Manichaeism, Nastaurism, Buddhism and Islam. These religions that they accept had quite influenced the cultural life of the Uyghurs. This cultural diversity was reflected in Uyghur folklore products. It is possible to see these effects in Uyghur magic tales.

The Uyghurs, converting to Islam since the 10th century, have placed many Islamist elements in their tales. Among these elements, it is possible to see the prophets, extraordinary object and animals belonging to prophets and actions and name giving such as Islamic prayers, daily prayer and ablution.

Keywords: Uyghur, Islam, Düldül, Zülfikar, prayer.

Giriş

Eskiden Türk toplumu gibi, Gök Tanrı inancında olan Uygurlar tarihsel süreçte Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık (Nasturilik) ve İslamiyet gibi dinleri kabul etmişlerdir. Uygur kültürünün şekillenmesinde bu dinlerin önemli etkisi olmuştur. Bu çeşitliliği masallarda da görmek mümkündür. Bu makalede İslamî unsurların Uygur sihir masallarındaki durumu ele alınıp incelenecektir.

İslamiyetin Uygur sihir masalları üzerindeki etkisine geçmeden önce, Uygurların kabul ettiği diğer dinler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Peter B. Golden'a göre Uygurların dini Göktürklerinkine yakın, Şamanlık ve Gök Tanrı dini olup komşu yerleşik toplumların etkisi altında kalmış bir inançtı (Golden, 2013: 186). Uygurlar yerleşik düzene geçtikten sonra bütün inançlara hoşgörü ile yaklaşmışlardır. Şamanlık, Maniheizm, Hristiyan ve İslam dinine inanıp bu dinlerin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir. 5 ve 6. yüzyıllarda Hoten, Kuça ve Turfan Budist kültürünün önemli bir merkeziydi. 8 ve 9. yüzyıllarda Turfan bölgesi Budizm, Maniheizm ve Nasturi Hristiyanlığın önemli faaliyet alanı olmuş ve 10. yüzyıldan itibaren Karahanlı Devleti'nin hükümdarı Saltuk Buğra'nın Müslümanlığı kabul etmesiyle İslam dinine girmiştir (İnayet, 2010: 14-15).

Bu inanç sistemini oluşturan Maniheizm, Hristiyanlık ve Budizm olmak üzere diğer dinlerden büyük ölçüde yararlanmıştı. 215-276 yıllarında İran'da yaşayan Mani'nin öğretilerinden oluşan Maniheizm, kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. (Kitapçı, 2014: 50).

IV-V. yüzyıllarda Maniheizm Tanrı Dağları'nın güney kesimlerinde (Kaşgar'da) yayılmıştır. Maniheizm Böğü Kağan'ın desteğiyle devletin resmi dini haline getirilmiştir (Almas, 2010: 183-184). Böğü Kağan 762'deki seferden sonra Uygur başkentine gelirken yanında dört Mani rahibini de beraberinde getirir. Böğü Kağan Maniheizmi kendi halkına kabul ettiren ilk ve tek hükümdardır. Ahmet Taşağıl'a göre Böğü Kağan'ın Mani dinini kabul etmesinin sebeplerinden biri Maniheizm Soğdlu tüccarları yanına çekip mali açıdan güçlenmekti (Taşağıl, 2015: 204-205). Maniheizm, Uygurlar batıya göç ettikten sonra da yüz yıldan fazla Turfan ve çevresinde yayılmaya devam etmiştir. Fakat 11. yüzyılın sonlarında Turfan bölgesinde etkisini yitirmeye başlamıştır. Ötüken bölgesinden Turfan'a gelen Uygurlar, Budizmi kabul etmişlerdir. Maniheizm ile Budizm Uygurlarda bir süre aynı anda yaşanmıştır. Maniheizm, 14. yüzyıldan sonra Uygurlar arasında tamamen yok olmuştur (Öger, 2008: 32).

Türklerin tarihin belli dönemlerinde temasa girdikleri dinlerden biri de Hristiyanlıktır. Uygurlar da belli bir dönem Nasturî Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Nasturi Hristiyanlık VI. yüzyılın sonu VII. yüzyılın başında Doğu Türkistan'a girmiştir. Ligeti'nin tespitine göre Nestorius Suriye'nin Germanicia kasabasında doğmuş, 454 yılında Mısır'da ölmüştür. Ölümünden sonra V. yüzyılda İran ve Irak'ta Nestorius akidelerine dayanan bir tarikat kurulmuştur. Bu tarikat iki yüz yıl geçmeden İç Asya'ya doğru ilerlemiştir. İç Asya'da Nesturiliği kabul eden ilk topluluk Keretler olmuştur (Ligeti, 1986: 296-303). Keretler kadar Nasturilik mezhebini benimseyen topluluklardan biri de Uygurlar olmuştur. 6. yüzyıl ortalarında eski Uygurlar arasında Nasturî Hristiyanlık müritlerinin olduğu bilinmektedir. Tang sülalesi döneminde (635'te) Nasturilik Doğu Türkistan'a gelmiştir. Suüng sülalesi döneminde ise Koço'da etkili olmuştur. Yüen sülalesi döneminde ise Kaşgar, Yarkent, Kumul, Turfan, Ürümçi, Hoten, Kuça ve Bariköl bölgelerine yayılmıştır (Öger, 2008: 34), Gazan Han'ın 1295'te İslamiyeti kabul etmesi Nesturilerin daha da zayıflamasına yol açmıştır. Timur'un fetih hareketi Nesturilerin Anadolu'ya göç

etmesine, XV. yüzyılda da Orta Asya'daki varlıklarının son bulmasına sebep olmuştur (Güngör, 2018: 23-24).

Uygurların kabul ettiği bir diğer din ise Budizm'dir. MÖ VI. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkan Budizm, Hindistan'ın dışında MÖ III. yüzyılda yayılmaya başlamıştır. Batı Türkistan'da Zerdüştlük ve Mani dini karşısında tutunamayan Budizm, Doğu Türkistan'ın yerleşik çevrelerinde kendine uygun ortam bulmuştur (Günay; Güngör, 1997: 111). Ligeti, Yü-eçilerin Budizmi kabul ettikten sonra, Budizmin İç Asya ve Çin'de yayılması için büyük çaba sarf ettiklerini Budizm öğretisini yaymak için birçok manastır inşa edip her tarafa keşişler gönderdiklerini belirtmektedir (Ligeti, 1986: 140-141).

Uygurların kabul ettiği son din ise İslâmiyettir. Devletleri dağılan Uygurların önemli bir kısmı Turfan bölgesine yerleşmiş, Karluk ve diğer Türk boyları ile komşu olmuşlardır. Bu komşuluk esnasında Uygur Türkleri İslamiyeti tanımaya başlamışlardır (Saray, 1997: 47-48).

Bazı araştırmacılar, İslâm dininin, İç-Asya ve Uygur yurtlarına olan yolculuğu, Türkistanlı Müslüman tacirler ve buna gönül veren din uluları sayesinde çok erken devirlerde başladığını iddia etmektedirler (VIII. yüzyılın başı). Buna sebep olan şey ise Tarım Havzası ve Turfan şehrinin İpek Yolu güzergâhı üzerinde olmasıydı. İslam dini, İç-Asya Türk boyları ve Turfan Uygurlarına ulaşmada, kendinden önceki Ari ve Sami dinlerin takip ettikleri yolu izleyerek Turfan havzasına gelmiş ve buralarda büyük bir yerleşme mücadelesi vermiştir. Müslüman tacirlerin hummalı çalışması sonucu İslâm dini Turfan Uygurları arasında süratle yayılmıştır. Koçu, Beş Balık, Turfan, Hoten gibi büyük Uygur şehirlerinde İslâmiyet hızla yayılmıştır. Doğu Türkistan Uygurlarının İslâm dini ile ilk temasları VIII. asırda başlamış olmasına rağmen İslam dinine giden yolu ilk açan Abdü'l Kerim Saltuk Buğra Han olmuştur. Saltuk Buğra Han, Karahanlılara yakın olan bütün bölgeleri İslamlaştırmıştır (Kitapçı, 2014: 155-278).

İslamiyet'in yayılmasında ribâtların ve medreselerin büyük etkisi olmuştur. Ribâtlar IX. yüz yıldan sonra askeri karakterlerini kaybedip dinî ve tasavvufî bir karaktere bürünmüşlerdir. İslam'ın yayılması ve düşman saldırılarının sona ermesi ribâtlara yeni bir işlev kazandırmıştır. Ribatlar giderek birer tekke ve zaviyeye dönüşmüştür. Doğu Türkistan'da İslamiyet'in yayılmasında "ribât"ların büyük etkisi olmuştur (Yiğit, 2008: 78; Huncan, 2007: 116).

Uygurlar içinde İslamiyetin yayılmasını sağlayanlar Sasaniler, Karahanlılar ve Abbasiler olmuştur. Uygurlar arasında İslamiyetin kalıcı olmasını sağlayan en önemli faktör ise Karahanlılar döneminde bölgede kurulmuş olan "İslâmî Medreseler"dir.

1065 yılında Selçuklu veziri Nizamülmülk Bağdat'ta "Nizamiye" adlı bir medrese inşa etmiş ve onu camilerden ayırıp devletin denetimi altında ulema, müderris ve devlet adamları yetiştirmek amacıyla sadece eğitime tahsis etmiştir. Bu da İslam ülkeleri için yeni bir örnek olmuştur. Karahanlılar döneminde Orta Asya'da inşa edilen medreseler de Nizamülmülk tarafından inşa edilen medrese modeli örnek alınarak yapılmıştır. Karahanlılar döneminde Kaşgar'da "Saciye Medresesi, Hamidiye Medresesi ve Mahmudiye Medresesi" kurulmuştur. Kaşgar'da kurulan bu medreseler Orta Asya'nın her yerinden gelen âlim ve şairlerin faaliyet merkezi haline gelmiştir. Böylece Kaşgar, Orta Asya'daki büyük medeniyet merkezlerinden biri olmuştur. Karahanlılar döneminde inşa edilen bu medreseler Şincañ'ın diğer bölgelerindeki inşaat yapısını da büyük ölçüde etkilemiştir. Dinî okullarda ve İslâmî medreselerde dinî eğitim ve öğretim yapılmış, derslerde Arap dili esas alınmıştır. Kaşgarlı Mahmut ve Yusuf Has Hacib gibi bilim âlimleri bu dönemde yetişmiştir. Yetişen şair ve yazarlar Uygur edebiyatını

şekil ve anlam açısından zenginleştirmişlerdir. İslam medreselerinin faaliyetleri Uygurların bütün hayatına nüfuz etmiştir (Muti, 2002: 300-311). Yazılı edebiyatı etkileyen İslamlaşma hareketi sözlü geleneği de etkilemiştir.

Uygur Sihir Masallarındaki İslamî Unsurlar ve İşlevleri

10. yüzyıldan önce İslamiyeti tanıyan ve kitleler halinde kabul eden Uygurlar kabul ettikleri yeni dine ait birçok unsuru yaşamlarının her karesine yerleştirmeye başlamışlardır. Ribât ve medreselerin faaliyetleri sözlü geleneği de etkilemiştir. Şair ve âlimlerin faaliyetleri okuma yazma bilmeyen halk arasında sözlü olarak yayılmaya ve yaşamaya başlamıştır. Yeni dinin öğretileri bazen dinî misyonerler bazen de sıradan insanlar tarafında geniş halk kitlelerine ulaştırılmıştır. Eskiden yaratılmış ve nesilden nesile sözlü olarak aktarılmış olan masallar da bu değişime ayak uydurarak yeniden şekillenmiştir. Yeni dinin öğretisine ait birçok unsur masalların içine bilinçli olarak yerleştirilmiştir. Sihir masalları dinî unsurları en fazla barındıran masallardır.

Bu makalede kullanılan örnekler tarafımızdan hazırlanmakta olan “Uygur Sihir Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi” adlı doktora tezi için aktarılmış Uygur sihir masallarından alınmıştır.

Uygur sihir masallarında en fazla göze çarpan İslam dinine ait unsurlar şunlardır: Peygamberler (Hz. Süleyman, Hz. Musa ve Hızır Aleyhisselâm), İslamî dualar, dinî nikâh, namaz, mescit, Hz. Ali, Düldül, Zülfikar vb.

Peygamberler ile İlgili Unsurlar

Uygur sihir masallarında sıkça adı geçen peygamberler ve nebilere Hızır, Hz. Süleyman ve Hz. Musa’dır. Hızır, yolunu kaybedenlere yol gösteren, zorda kalanın yardıma koşandır. Hızır, masal kahramanlarının karşısına genellikle yaşlı bir adam, derviş kılığında çıkar. Bazen de rüyasına girer. Hızır’ın duasını alan kişi her türlü kazadan beladan korunur. Bazı masalarda ise “Hızır” yerine boğay, yaşlı adam, derviş, ak sakallı vb. isimdeki olağanüstü yardımcılarından bahsedilir. Bunların hepsinin vasfı “Hızır” ile yanıdır.

“Minku Batur” masalında Minku küçükken hastalanır. Hızır Aleyhisselâm onun ellerini, bacaklarını, bedenini sıvazlayıp, dua eder. Bu da Minku’ya olağanüstü güç katar. Hiç kimse onu elini ayağını bağlayamaz (Bulbulgoya, 2006: 138-200).

Hızır masalarda bazen de Tanrı’nın elçisi olarak ortaya çıkar. “Geyik Sultan” masalında şehzade sevdiği kızın lal olduğunu anlayınca çok ağlar ve Allah’a kızın konuşması için yalvarır. Hızır aleyhisselâm peyda olur. Hızır, şehzadenin yüzünde duran bir damla yaşı parmaklarıyla alıp kızın diline sürer, sonra kızın cismini sıvazlar onun üstündeki gülleri yaprakları güzel kıyafetlere dönüştürür, kız dile gelir (Yarıl Taşım Yarıl, 2006: 69-93).

“Musa Aleyhissalâm’ın Seyahati” adlı masalın kökeni ise Kur’an-ı Kerim’de Kehf Suresi 60-82 ayetlerinde Hz. Musa ile bir gencin kıssasıdır. “Musa Aleyhissalâm’ın Seyahati” adlı masalda Hızır ile Hz. Musa seferdaş olurlar. Onlar yola çıkmadan önce anlaşılır. Bu anlaşmaya göre Hızır seferde

üstat, Musa Aleyhisselâm çırak olacaktır. Her işte Musa Aleyhisselâm Hızır'a itaat eder. Daha sonra Hz. Musa, Hızır'ın yaptığı bazı işlere karşı çıkar ve onun Hızır olduğundan şüphe eder. Sonunda yanındaki Hızır olduğundan emin olduğu zaman Hızır çoktan kaybolmuştur (UHM^{*} 6, 1999: 300-305)

Masallarda yer alan bir diğer peygamber ise Hz. Süleyman'dır. Hz. Süleyman'dan kalan eşyaların sihirli olduğuna inanılmıştır. "Dindar Olmayan Hoca" eder (Ejderha Yiğit, 2006: 91-103) masalında molla, öğrencisi Taban'ı öldürmek ister ve ondan Hz. Süleyman'dan kalan sihirli at "Düldül"ü, sihirli kazanı ve ab-ı hayat suyu içmiş geyiğin boynunda asılı olan, içinde İsmi Azam duasının yazılı olduğu muskayı getirmesini ister. Bunların getirilmesi imkânsızdır. Bu yolda iyi yürekli Taban'a yoluna çıkan ak sakallı yardım.

Hz. Süleyman'a ait diğer sihirli nesne ise "asa"dır. "Kayıp Nikâh" (UHÇ 6, 1999: 225-239) masalında, bu asa, Süleyman Peygamber'in şahlık ettiğinde kullandığı asadır. Asanın sırrı ise aşamayacağı dağ, bozamayacağı tılsımın olmamasıdır.

"Düldül" Hz. Ali'nin atı, "Zülfikâr" ise Hz. Ali'nin kılıcıdır. Fakat Uygur masallarında sihirli kılıçların genel adı Zülfikar, sihirli atların genel adı ise Düldül olmuştur. Bu iki unsur Uygur sihir masallarında çoğu zaman Hz. Süleyman'a aitmiş gibi anlatılmaktadır.

İslamî Dualar ile İlgili Unsurlar

Uygur sihir masallarında tespit edilen İslamî unsurlardan biri de İslamî dualardır. Zor durumda kalan masal kahramanı dua eder ve duanın sihirli gücüyle olayların üstesinden gelir.

"Okumak İçin" adlı masalda, Musa yolda giderken bir ejderhaya rastlar. Korkudan ne yapacağını bilmez ve "Ya Allah'ın emriyle" diye dua eder. Vücudu güç ve kudretle dolar ve Musa ejderhayı öldürür (UHM 8, 1988: 150-155).

Masallarda yalnız ya da çocuksuz olan kişiler dua eder. Duaları Tanrı katında kabul olur. Ya çocuk sahibi olurlar ya da kendilerine ömür boyu yoldaşlık edecek bir yoldaşa sahip olurlar.

"Fare Kız" (Boğa Yavrulmuş, 2006: 308-311) masalında ömrünü ibadet etmeye adanmış zahit yaşlanınca Tanrı'dan kendine yoldaşlık edecek birini diler. Tanrı bir fare yavrusunu insana dönüştürüp Zahit'in hizmetine verir.

Türk anlatı geleneğinde en önemli motiflerden biri "çocuksuzluk" motifidir. Halk bilgisi anlatmalarında çoğu zaman dua ile çocuk sahibi olunur.

"Dindar Olmayan Hoca" (Ejderha Yiğit, 2006: 91-103) masalında, padişah daima dua edip Allah'a yalvarmış. Duası kabul olur ve hatunu bir oğul doğurur. "Geyik Sultan" (Yarıl Taşım Yarıl 2006: 69-93) masalında, Adil Padişah kırk yaşını girince, Tanrı onun duasını kabul edip ona bir oğul verir. "Ejderha Yiğit" (Ejderha Yiğit, 2006: 41-51) masalında da Samavi Hapiz çok dua eder ve sonunda hatunu hamile kalır. "Melike Kanhor Hikâyesi" (UHM 5, 1999: 291-305) adlı masalda padişah, büyük bir aş verir. Akşam da abdestini alıp uyur. Rüyasında Tanrı'nın onu dualarını kabul ettiğini öğrenir ve sonunda çocuk sahibi olur.

Dua ile hastalıkların iyileştirilmesi motifi de oldukça yaygın bir motiftir. “Kötü Kadından Sıtma Cini Bile Kaçar” (Boğa Yavrulmuş, 2006: 65-68) masalında Sıtma Cin’i insanlara sıtma hastalığı bulaştırır. Cin kendisini kurtaran oduncuyu ödüllendirmek için ona sıtma hastalığını “Ayet-el Kürsi”yi okuyarak tedavi edebileceğini söyler. Oduncu sıtmalı hastaları dua okuyarak tedavi eder. “Minku Batur” masalında Minku, küçükken hastalık geçirir. Hızır Aleyhisselâm onun ellerini, bacaklarını, bedenini sıvazlayıp, dua eder ve Minku olağanüstü bir güce sahip olur.

Uygur sihir masallarında zor durumda kalan insanlar duaya başvururlar. Tanrı onların dualarını kabul eder. Genellikle Hızır, evliya, derviş vb. biri Tanrı’nın yardımcısı olarak ortaya çıkıp sorunu halleder.

“Geyik Sultan” masalında şehzade, Allah’a yalvarır, lal olan kızın konuşması için. Hızır peyda olup kızı iyileştirir. “Minku Batur” masalında zor durumda kalan Minku Batur ve dostu Allah’a yalvarırlar. Duaları kabul olur ve onlar tipiden kurtulurlar. “Geyik Sultan” masalında Gülbay, Kutluk Şah ile evlendiği günün gecesinde büyük sultanın ona vermiş olduğu efsunlu suyu içince geyiğe dönüşür. Yaşlı bilge adam, geyiğin başında sabaha kadar dua eder ve geyik insana dönüşür.

“Dindar Olmayan Hoca” masalında mollası Taban’ı Hz. Süleyman’ın sihirli atı Düldül’ü getirmesi için yollar. Amacı onu öldürmektir. Taban yolda yaşlı bir adam görünümünde olan Hızır’a rastlar. Hızır ona ne yapması gerektiğini söyler. Taban Düldül’le karşılaşınca “Ya Hazreti Süleyman” diye bağırır, Düldül başını yere eğerek sakinleşir.

Uygur sihir masallarında dua ederek dirilme, aslına dönme ya da başka bir şeye dönüşme motifine de rastlanmaktadır. “Minku Batur” masalında evliya dua eder, taşa dönüşen bütün insanlar aslına döner. “Kara Niyetli Karındaş” (UHM 2, 1999: 283-291) masalında Abdurusul kız kardeşi tarafına öldürülür. Bedeni yakılmak için ateşe atılınca kaplan peyda olup Abdurusul’u ateşten çıkarıp dua eder ve Abdurusul dirilir.

Yaşamak istemeyen ya da zor durumdan kurtulmak isteyen bazı masal kahramanları da Allah’a dua edip içinde buldukları durumdan kurtulmak isterler. “Ayı Sultan” (Sevgi Maskesi, 2006: 36-40) masalında Nazigül kocası öldürüldüğü için ağlayarak Allah’a yalvarır. Allah onu guguk kuşuna dönüştürür.

Dinî Mekân ile İlgili Unsurlar

İslamiyette en önemli mekânlardan biri Kâbe’dir. Kâbe dışındaki önemli dinî mekânlar peygamberlerin, velilerin, uluların, ermişlerin vb. din ulemalarının kabirleridir. Bunun dışında en önemli merkezler camiler ve mescitlerdir. Bu mekânlar insanların cem olduğu yerlerdir.

“Şeytan Adam” (Hüvey Batur, 2006: 50-53) masalında, yaşamış bütün ulemaların kabirlerinin olduğu kadim bir kubbe vardır. Cuma günü insanlar bu yere gelip tavaf ve dua edermiş.

Masallarda insanların dini ibadetlerini gerçekleştirmek için gittiği mekânlardan biri de mescittir.

“Ağaç At” (Yarı Taşım Yarı, 2006: 264-290) masalında, şehirdeki aksakallı yaşlı adam her gün kapı kapı dolaşıp insanları namaza çağırır. “Peri Kızı ile Taz’ın Hikâyesi” (Ejderha Yiğit, 2006: 192-213) masalında ise bebek mescidin kapısına bırakılır. Cemaatten biri bebeği sahiplenir.

Dinî Vecibeler (Namaz Kılmak, Abdest Almak, Cenaze Namazı vb.) ile İlgili Unsurlar

Uygur sihir masallarında namaz kılma motifine sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun dışında namaz kılmadan önce abdest almak, cenaze namazı vb. dinî unsurlar bulunmaktadır.

“Altın Kılıç” (UHM 2, 1999: 153-160) masalında ölmek üzere olan baba oğluna altın bir kılıcı miras olarak bırakır. Bu kılıcın sırrı, iki rekât namaz kılindikdan sonra kendisinden ne istenirse onu yapmasıdır. Yiğit her neye ihtiyaç duyarsa iki rekât namaz kılıp, kılıca emreder ve dileği gerçekleşir.

“Kan İçici Melike” (Ejderha Yiğit, 2006: 219-253) masalında yiğit Melike’nin sorusunun cevabını bulmak için Kuyikap’a doğru yola çıkar. Yolda giderken ezan sesi duyar. Bulaktan abdest alıp ezan sesinin geldiği yöne doğru ilerler ve bir mescide varır. Bu mescit, Kuyikap’taki devlerin mekânındadır. Devler de namaz kılmak için mescide gelirler. Devler girdikten sonra yaşlı adam tekbir getirip namazı kılmaya başlar. “Okumak İçin” (UHM 8, 1988: 150-155) adlı masalda Musa, Kuyikap’a gider. Devler padişahının sırrını öğrenir ve bu sırrı öğrenen kişi ise öldürülecektir. Musa tam öldürülmek üzereyken adamı aldatır. Ona “Beni öldüreceksemeniz öldürün. Ama ben Müslüman’ım. Ölmeden önce namaz kılmak istiyorum.”, der. Padişah namaz kılması için izin verince de kaçıp kurtulur.

Uygur masallarında cenaze namazına gelecek kişinin o yurda padişah olacağı motifine de rastlanmıştır. “Minku Batur” masalında padişah ölmeden önce bir kehanette bulunur. Cenaze namazına başında altın saçlı olan bir adamın katılacağını ve o adamı kendi yerine padişah yapmalarını vasiyet eder.

Dinî Nikâh ile İlgili Unsurlar

İmam nikâhı Uygur masallarında da tespit edilmiştir. Bu nikâh genellikle imam, molla vb. dinî âlimler tarafından kıyılır. Bu kişiler dinen uygun düşen kişilerin nikâhını kıyarlar. “Kara Niyetli Karındaş” masalında padişahın oğlu Abdurusul bir mollayı nikâh kıyması için alıp getirir. Molla dinen caiz olmadığı için kız ile padişahın nikâhını kıymaz. Çünkü kız, padişahın kızıdır. “Şehzadenin Acayip Sergüzeşti” (UHM 8, 1988: 34-43) masalında Kemek Heyyar bir mollayı alıp getirerek şehzade ile evleneceği kızın nikâhını kıydırır.

Şeyhülislamdan fetva alarak iş yapma Uygur masallarında da işlenmiştir. “Kayıp Nikâh” (UHM 6, 1999: 225-239) masalında padişah, şeyhülislamdan almış olduğu “Kayıp Nikâh” fetvası doğrultusunda oğullarının eline birer ok verip atmalarını ister. Ok kimin evine düşerse o evdeki kız ile evlenilecektir.

“Perizat Kız” (UHM 8, 1988: 280-285) masalında yaşlı adam Perizat ile şehzadenin nikâhını kıyar. “Şahmaran’ın Hikâyesi” adlı masalda Cihanşah ile Perizat’ın nikâhını dede kıyar. Burada yer alan “yaşlı adam ve dede” dinî vasfı olan insanlardır. Nikâh kıyma yetkisine sahiptirler.

Nikâhı Tanrı katında kıyılmış âşıklar da vardır. Bu, genellikle halk hikâyelerine uygun bir motiftir. Fakat Uygur sihir masallarında da örneği mevcuttur. “İdikut Dağı Hakkında Rivayet” (UHM 19, 2000: 99-109) adlı masalda Nizamtay’ın rüyasına giren yaşlı adam, ona Tanrı’nın kabile reisi Kılıç’ın küçük kızı Çolpan’ı eş olarak verdiğini söyler. Nizamtay sonunda Çolpan ile evlenir. Bunların nikâhı gayb âleminde kıyılmıştır.

Olağanüstü Nesnelere ve Hayvanlarla İlgili Unsurlar

Uygur sihir masallarında oldukça fazla sihirli nesne ve olağanüstü hayvan vardır. Kılıç, bazı masallarda sihirli kılıç olarak geçerken bazı masallarda ise “Zülfikâr” olarak geçmektedir. Öyle ki “Zülfikâr” neredeyse bütün sihirli kılıçların genel adı olmuştur. Aynı durum “Düldül” için de geçerlidir. Düldül, Hz. Ali’nin asil atıdır. Fakat Uygur sihir masallarında adeta anlam genişlemesine uğrayıp olağanüstü olan bütün atların genel adı olmuştur. Türkler, olağanüstü atlarına “Tulpar” ya da “Uçan At” adını verirken Uygurlar buna ek olarak Düldül adını vermişlerdir.

Düldül, Hz. Ali’nin atı iken, Uygurların bazı masallarında Hz. Süleyman’ın sihirli atı olarak geçmektedir. Bu da Uygurların Düldül’ü genel ad olarak kullandıklarının kanıtıdır. “Dindar Olmayan Hoca” masalında molla, Taban’ı ortadan kaldırmak için ondan imkânsız şeyler ister. Molla, Taban’dan Hz. Süleyman’dan kalan sihirli at “Düldül”ü getirmesini ister. “Melike Aytilla ile Şehzade Reveydullah” (Kılıç Batur, 2006: 217-254) masalında Melike Aytilla’nın babası Karahan’ın asil bir düldülü vardır. Bu at temiz yürekli insanlarla konuşur. Melike bu atın yardımıyla Cadı Him’den kaçır.

“İdikut Dağı Hakkında Rivayet” adlı masalda yurda musallat olan ejderhayı öldürmesi için Tanrı Nizamtay’ı görevlendirmiştir. Aracı olarak ak sakallı birini yollar. Ak sakallı, Nizamtay’a Düldül’ü ve Zülfikârı verir. Nizamtay bunların yardımıyla ejderhayı öldürür.

Bazı masallarda ise Zülfikâr bütün kılıçların genel adı olarak kullanılır. “Ecmen Batur” (UHM 8, 1988: 66-72) masalında Ecmen Batur Zülfikâr ile ejderhayı öldürür. “Ak Bekeş ile Boz Yiğit” (Yarıl Taşım Yarıl, 2006: 166-205) masalında Ak Bekeş, eşkıyaların kulübelerine girip elindeki Zülfikâr’la bütün eşkıyaların başlarını keser.

Uygur sihir masallarında en fazla adı geçen peygamber Hz. Süleyman’dır. Kur’ân’da (Sâd, 38/31-33) Hz. Süleyman’a cins koşu atlarının sunulduğu ayetler vardır. Kur’ân’da (Neml, 27/17). Hz. Süleyman’ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan bir ordusunun olduğundan bahsedilir. Masalarda da Hz. Süleyman’ın asası, muskası, atı vb. birçok unsurdan bahsedilmektedir. “Kayıp Nikâh” masalında yiğit, kaybolan eşini aramaya çıkar. Perizat onu bulması için yardımcısına Hz. Süleyman’ın sihirli asasını verir ve onu geyik suretine sokup şehzadeyi bulması için yola salar. Asa, Süleyman Peygamber’in asasıdır, onun açamayacağı kapı, bozamayacağı tılsım yoktur. Geyik, yiğide Süleyman Peygamber’in sihirli asasını verir. Yiğit bu asa yardımıyla bütün devleri dize getirir.

“Dindar Olmayan Hoca” masalında hilekâr hoca Taban’ı ortadan kaldırmak için ona zor bir görev verir. Molla, Taban’a Hazreti Süleyman zamanından günümüze kadar yaşayan, ab-ı hayat suyunu içmiş olan ve Hazreti Süleyman kendi eliyle “İsmi Azam” ı yazdığı muskayı bir geyiğin boynuna taktığını, bu muskanın kırk türlü sihir içerdiğini söyler. Taban bu muskayı mollaya getirmek zorundadır. Uygur sihir masallarında Kur’ân’da geçen Hz. Süleyman kıssalarının oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir.

Uygurlar, jeopolitik konumları ve İpek Yolu ticaret hattı üzerinde bulunmaları nedeniyle farklı kültür ve dinlerden etkilenmişlerdir. Kabul ettikleri dinler (Manihaizm, Budizm, Hırısyanlık ve İslâmiyet) Uygurların kültür hayatını oldukça etkilemiştir. Birçok halk bilgisi ürününde bu etkileri görmek mümkündür. Uygur sihir masalları ise bütün bu dini etkilerin en fazla görüldüğü halk bilgisi ürünleridir.

Sonuç

Karahanlılar, Sasaniler ve Abbasiler dönemindeki dinî faaliyetler Orta Asya'da İslamiyetin hızla yayılmasını sağlamıştır. Ribâtlar ve dinî medreselerin faaliyetleri ise yeni dine ait öğretinin halk arasında hızla yayılmasını ve kabul görmesini sağlamıştır. Şair ve âlimler de İslam dininin halk tarafından tanınması ve kabul edilmesi için çok çaba sarf etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'i tercüme girişimleri, medreselerde İslam dini hakkında derslerin verilmesi İslamlaşma sürecini hızlandıran diğer unsurlardır. Uygurların İslamiyeti kabul etmiş olmaları İslamiyeti kabul eden diğer Türk topluluklarıyla daha sıkı bir birlik sağlamalarına neden olmuştur.

10. yüzyıldan itibaren İslamiyeti kabul eden Uygurların masallarına İslamiyete ait birçok unsur da yerleştirmiştir. Çünkü değişen çevre ve şartlar bunu gerekli kılmıştır. Masal anlatıcıları, dinleyenlerin ihtiyaçlarına cevap vermek için eski metinleri yeniden şekillendirip sunmuşlardır. Metinlerin şekillenmesinde anlatıcının kimliği, dinleyicilerin yaşı, cinsiyeti ve toplumun ihtiyaçları metinlerin değişip gelişmesini zorunlu kılmıştır.

Masalların işlevlerinden biri de toplumu gelenek, görenek ve inançlardan haberdar edip eğitmektir. Bu amaçla İslamî unsurlar masalara yerleştirilmiştir. Mitik döneme ait birçok olağanüstü unsur İslamiyete uygun şekle sokularak yaşatılmıştır. Örneğin sihirli kılıç Zülfikar'a; konuşan ve uçan olağanüstü at Düldül'e dönüşmüştür. Mitik dönemden beri var olan "olağanüstü kılavuz" masallarda bazen yaşlı adam, bovay, derviş bazen de Hızır şeklinde yer almıştır.

Uygur sihir masalları, diğer Türk toplumlarında olduğu gibi toplumun anlayışını, inanç sistemini, gelenek ve ideallerini yansıtan anlatmalardır. Bu nitelikleri barındıran anlatmaların toplumun dini inanç sistemini yansıtmaması mümkün değildir.

Kaynakça

- Almas, Turgun (2010). *Uygurlar*. (Akt. Batur, Ahsen). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Aydar, Hidayet. "Uygurlarda Kur'an Çalışmaları". Bilig, Kış 2004, S. 28, ss. 139-171.
- Boğa Yavrulanmış, *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şincañ Halk Neşriyatı.
- Bulbulgoya, *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şincañ Halk Neşriyatı.
- Ejderha Yiğit, *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şincañ Halk Neşriyatı.
- Erdem, Mustafa (1998). "Geleneksel Türk Dini ve İslam". *Dinî Araştırmalar*. C. 1, S. 2, ss. 79-91.
- Golden, B. Peter (2013). *Türk Halkları Tarihine Giriş, Ortaçağ ve Erken Yeniçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'da Etnik Yapı ve devlet Oluşumu*. 4. Basım. Çev. Karatay, Osman. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Günay, Ünver; Harun Güngör (1997). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güngör, Harun (2018). *Eski Türklerde Din ve Düşünce*. <https://www.altayli.net/wp-content/uploads/2016/08/ESK%C4%B0-T%C3%9CRKLERDE-D%C4%BON-VE-D%C3%9CC5%9E%C3%9CNCE.pdf>. (03.08.2018 /18.49).

- Hunkan, Ömer Soner (2008). "X-XIII. Yüzyıllarda Orta Asya'da Türkler ve İslam (Nüvizmatik Veriler ve İslam Kaynaklarına Göre)". 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, 28-30 Mayıs.
- Hunkan, Ömer Soner (2007). *Türk Hakanlığı (Karahanlılar) Kuruluş-Gelişme-Çöküş (766-1212)*. II. Baskı. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Hüvey Batur. *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- İnayet, Alimcan (2010). "Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğu Türkistan" *Hür Doğu Türkistan Sempozyumu*. İHH Yardım Vakfı, ss. 13-26.
- Kılıç Batur, *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Kitapçı, Zekeriya (2014). *Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri arasında İslamiyet*. Konya: Yedi Kubbe Yayınları.
- Ligeti, Louis (1986). *Bilinmeyen İç Asya*. Çev. Karatay, Sadrettin. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Muti, İbrahim. "Araştırma Notları ve Tebliğler Uygurların İslam'ı Kabul Ettikleri İlk Dönemlerdeki İslam Medreseleri". *Dîvân*, 200/1, ss. 299-311.
- Öger, Adem (2008). "Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler). (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, SBE.
- Saray, Mehmet (1997). *Doğu Türkistan Türkleri Tarihi (I) (Başlangıcından 1878'e Kadar)*. İstanbul.
- Sevgi Maskes, *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Taşğıl, Ahmet (2015). *Kök Tengri'nin Çocukları (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*. 5. Basım. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Uygur Halk Masalları 2* (1999). Yayına Hazırlayan: Ablimit Sadık. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 5* (1999). Yayına Hazırlayanlar: Nurmuhemmet Zaman; Turğan Şavdur. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 6* (1999). Yayına Hazırlayanlar: Mir Kamal Yakup; Hesen Éli. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 8* (1988). Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 19* (2000). Yayına Hazırlayanlar: Abdukiyum Turdi Turpan; Abdurésit İbrahim. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Yarıl Taşım Yarıl, *Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Eşmet Emin. Ürümçi. Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Yiğit, İsmail (2008). "Ribât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, C. 35, s. 78.

Extended Abstract

Games, essential in human life, have shown changes due to rapidly evolving technology. In past, children used to play games in the streets in their neighborhoods, however, the children today play games mostly in front of the digital devices. As a result of this shift, digital game industry which is a big rival of the film and music industry came into play (Yilmaz & Cagiltay, 2004).

Digital game industry, a significant place in the market, makes it possible for anyone to create their own character and become a hero in online role-playing games (RPGs). Since reality and fiction are intertwined, players immerse themselves into the flow and this creates a sense of losing time (Csikszentmihalyi, 1991). Players involve in the game and actually become a part of the game (Bereket, 2011). Players develop positive emotions as the missions of the game are accomplished, and the game feeds these positive emotions with rewards such as point, badge or collectibles. The player is expected to worry when they experience a failure. While being a little worried is considered acceptable, it is highly undesirable that it turns into fear. Therefore, the order of the missions should be designed in a way that they will fit the players' skills (not below, not beyond their skills) (Domínguez et al., 2013). According to Csikszentmihalyi (1991), the flow state is described as the "balance" situation where the individuals feel they have complete control over the mission, they dedicate their whole attention to it and a sense of achievement based on the feedback they received as a result of the activities carried out to accomplish the mission. The flow theory (Csikszentmihalyi, 1991) suggests that in order for the players to stay connected to the game environment, the missions should be in balance with the players' skills and it should not be so hard or so easy.